

Վ. Լուսկեվիչ՝ «ԲՆՈՒԹԵԱՆ ԵՐԿՈՒ ՄԵՆ ԹԱԳԱՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ», փոխադրեց Յ. Սառիկեան. Ս.-Պետերբուրգ, 1903, գ. 30 կողմ.

Երկրագնդի գոտիները մասին համառոտ տեղեկութիւն տալուց յետոյ՝ հեղինակը նկարագրում է զանազան գոտիներում ապրող կենդանիներին և բոյսերը: Ընթերցողի առաջ բացւում են բազմաթիւ հետաքրքիր տեսարաններ, և՛ հիւսիսի սառցային անհուն տարածութիւններն իրանց սակաւաթիւ բնակիչներով, և՛ Սիբիրի տունդրան իր ողորմելի բուսականութեամբ, ասըղատերև ու տերևաւոր անտառները՝ իւրաքանչիւրը իրան յատուկ բնակիչներով, և՛ տաք երկրների հրաշալի բուսականութիւնը... նկարագրութիւնը յաջող է, լեզուն պարզ և զբաւիչ, ինչպէս և հեղինակի միւս գրուածքներում: Թէև հայր Սառիկեանը փոխադրութիւն է անուանում իր աշխատութիւնը, բայց իսկապէս դա թարգմանութիւն է (կրճատումներով): Հ. Սառիկեանը անկարող է եղել պահպանել ամբողջովին հեղինակի ոճի գեղեցկութիւնը, շատ տեղ նկատուում է օտար լեզուի ազդեցութիւնը (օր. էջ 50), կան նաև անաջող թարգմանուած տերմիններ, մէկ տեղ էլ բնագրի մէջ մտած սրբագրական սխալը չը նկատելով հ. Սառիկեանը ինքը ևս սխալմունքի մէջ է ընկել գրելով «էկվալիպտներ» փոխանակ «էվկալիպտներ» կայլն:

Սակայն չը նայած վերոյիշեալ թերութիւններին, այնուամենայնիւ գտնում ենք հայր Սառիկեանի աշխատութիւնը օգտակար. ցանկալի է, որ այդ գրքովը լայն կերպով տարածուէր ժողովրդի մէջ: Գրքովը զարդարուած է բազմաթիւ գեղեցիկ պատկերներով:

Բ.

«ՀԱՋԱՐ ՈՒ ՄԻ ԽԱՂ». Ժողովրդ. երգաւան. խմբագրեցին Գովհասս վարդ. եւ Մանուկ Աբեղեան. 1903 թ. Վաղարշապատ:

Մինչև այժմ մեր ժողովրդական երգարանները թէ բովանդակութեան և թէ եղանակների կողմից մեծ մասամբ խեղաթիւրումների են ենթարկուել: Երբ լսեցինք թէ ժողովրդական երգերի հրատարակութեան ձեռնամուխ են եղել Կոմիտաս վարդապետն և Մ. Աբեղեանը, մենք ուրախացանք, որովհետև գիտենք հայր Կոմիտասի հմտութիւնը ժողովրդական եղանակների և պ. Աբեղեանի գիտական պատրաստութիւնը առհասարակ:

բակ ազգազրական գիտութեան և ի մասնաւորի հայ ժողովրդական բանահիւսութեան նկատմամբ: Այսպիսի տրամադրութեամբ զինուած ղէպի հրատարակիչները, մենք ձեռք զարկինք նրանց «Հազար ու մի խաղ» երգարանի ընթերցմանը:

Անշուշտ հրատարակութեան միտքը շատ գեղեցիկ է՝ տալ ժողովրդական երգերի խմբագրուած ժողովածու: Դժբախտաբար մեր սպասելիքը չ'արդարացաւ: Երգերի մէջ կան կտորներ, որ ժողովրդական չեն, այլ թխուած, սարքած: Բերենք օրինակներ:

№ 1 երգի Ը և Դ քառատողերը ժողովրդական չեն ու չեն երգւում. այդ երգը երկու քառատող ունի միայն: № 6 երգը հիմնովին աղճատուած է. դա սկսւում է այսպէս.

Հօյ նարէ, Գութանը հաց կտանիմ,

» » Բերանը բաց կտանիմ.

» » Գութանը հաց կտանիմ,

» » Տապկած ծածուկ կտանիմ ևայլն.

№ 10 երգն սկսւում է այսպէս. «Երկինքը ամպ է գետինը կարկուտ Ալէքսան,

իմ Ալէքսանի ձին է կապուտ Բալասան ևայլն:

Երգի շինծուութիւնը առաջի քառատողի «Հոգեակս հոն է» տողն է մասնոււմ, որ ժողովրդական չէ: № 11. Ժողովուրդը ձին չի թամբում այլ «թամբում» է: № 13. Դ քառատողն ակներև սարքովի է. ըստ իս միայնն ա քառատողն է բուն ժողովրդական: № 17 երգի առաջին երկտողը սարքովի ենք հաշոււմ, ինչպէս և մնացած մի երկուսը: №№ 20, 21, 22 և 24 երգերի վերջին քառատողերը թխովի են: № 29 երգն այսպէս է.

Կայնել ես վարդի հովին, հովին, հովին, հովին,

Քամին տայ դօշիդ մովին, մովին, մովին, մովին, մովին:

Ժողովուրդը կուրծք չը գիտէ ասում է՝ սիրտ և դօշ. չորրորդ տողի «ծովինը» ժողովրդական չէ պէտք է «մաւին» լինի: № 31 երգի մէջ «Հօյ նազան իմ» չէ, այլ «Հօյ նազանըմ»: № 33 երգը զարսեցոց երգ է և հիմնովին աղճատուած է ժողովածուի մէջ. անա իսկականը.

«Ես վերէն կու գայի,

Դուն դուռը բացիր,

Ձեռքդ ծոցդ տարար,

Ա՛խ էրիր լացիր,

Դուն էլ ինձի չառար,
Տունը մնացիր,
Գնա՛, դալս ու խային,
Եար չեղար ինձի»:

Միւս տունները չեմ յիշում, բայց լաւ գիտեմ, որ ժողովա-
ծուի միջիններն այս երգին չեն պատկանում և որ գլխաւորն
է, առաջ բերուած կրկնակը չ'ունի երբէք: Այդ երգի կրկնակն
իմ առաջ բերածս տան վերջին երկու տողն են: № 37 երգի
կրկնակի «գարնան քարեր, դուն վարդ արիր»-ը ժողովրդա-
կան չէ, այլ թխովի: № 38 Զուլօի երգի կրկնակի վերջին
երկու տողը թխովի է: Առաջին եռեակի երկրորդ տողը իս-
կականի մէջ «սիրուն արի» չ'ունի, այլ «իրգուն արի»: №
40 երգի երկրորդ քառատողի շինծուութիւնը իր պո-
չը ցոյց է տալիս «սուբալով» բառի գործածութիւնը, որ
ժողովրդական չէ: № 41 երգի մէջ «չար ագռաւը» չի ասում
ժողովուրդը, այլ չալ ագռաւ, կամ սե ագռաւ: Հաջորդանի մա-
սին թողնում եմ բան ասել առայժմ: № 42-ի կրկնակի երկ-
րորդ տողը «սիրունիկ, պագդ անուշ է» չ'ունի, որ ժողովրդա-
կան չէ, այլ «սիրունի պագնանուշ է»: № 48 երգը երկտող է.
առաջին տողի մէջ «մէջ ջիւան» չէ այլ «մէկ ջիւան» անկաս-
կած: Երկրորդ կրկնակն այս երգին չի պատկանում, կպցնովի
է. երկրորդ քառատողի երկրորդ և չորրորդ տողերը թխովի են:
Եթէ «թագացան»-ը պիտի հայերէնի թարգմանուէր, այն ժա-
մանակ «նորացան»-ի տեղ պէտք է վերցնէին ժողովրդական
«նորոգուան» ձևը: №№ 24 և 28 երգերը Կողբի լէլէներից են,
արժէ դրանց իսկականը վերականգնել, որ ժողովածուի մէջ
խառնափնթորուել է ուրիշ բովանդակութեան հետ:

№ 24 1) Լէ լէ լէ է Ախի բո սիրուն (կրկնել խօսքերը)

էրնէկ քո տիրուն

Վայ լէ լէ լէ.

2) Լէ լէ լէ է Գնա լալիս էմ (կրկնել)

Քեզ խօսք տալիս էմ

Վայ լէ լէ լէ լէ.

3) Լէ լէ լէ է Գնա գալիս էմ (կրկնել)

Քեզի առնում էմ

Վայ լէ լէ լէ լէ:

№ 28. 1) Վայ լէ լէ, լէ լէ, լէ լէ, Ով էր տեսէ սիրած
եարը մոռանայ.

Լէ լէ լէ, լէ լէ լէ լէ, Ով մոռանայ երկու աչքով կուրա-
նայ:

2) Վայ լէ լէ լէ, լէ լէ լէ լէ. Ախլի Յանօ խիստ գնացիր
բաղչէքը,
լէ լէ լէ, լէ լէ լէ լէ Լիքը տարար դարտակ բերիր բող-
չէքը, ևայլն:

Այսքանը շատ բաւական ենք հաշուում ցոյց տալու համար,
որ խմբագրութիւնը շատ դէպքում ձեռքի տակ եղած նիւթից
չէ կարողացել ջոկել բուն ժողովրդականը շինծու, թխովի տո-
ղերից, թէև այդպիսիները նոյնիսկ իբր բանաստեղծութիւն
լաւ էլ լինէին:

Որովհետև գիրքը կրում է խմբագրեցին անունը, ուստի
պարտք ենք համարում մի քանի խօսք ասել պ. Արեղեանին, ո-
րովհետև այն, ինչ որ չենք կարող պահանջել հ. Կոմիտասից,
իրաւունք ունենք պահանջելու պ. Արեղեանից, իբր մասնագէ-
տից և պատրաստութիւն ունեցողից, որ արդէն գործով էլ
ցոյց է տուել այդ բանը: Ահա մեր նկատողութիւնները.—նախ.
ժողովրդական երգերը, որոնք ժողովրդի մտքի և հոգու ծը-
նունդն են, չը պիտի ենթարկուին որևէ սրբագրութեան. դա
նեքելի չէ և ոչ մի տեսակէտից: Ժողովրդական բանաստեղծու-
թիւնը ազգագրական քիւլթ է, գրական, գեղարուեստական, լե-
զուական և այլ խնդիրներ ուսումնասիրելու համար. այդ նիւ-
թերը շատ անգամ գալիս են խորը հնութիւնից, նրանք մեզ
պատմում են անցած գնացած բաներից, խօսուին, կենդանի
լեզուով: Ասացէք խնդրեմ, ի՞նչ իրաւունքով սրբագրութիւններ
մտցնել նրանց մէջ: Նա, ով չը գիտէ, ծանօթ չէ հրատարա-
կուած նիւթին, ինչպէս իմանայ, թէ որպիսի սրբագրութիւններ
են արուել, ի՞նչ օտար բառեր են հայերէնի վերածուել: Եւ
առհասարակ ինչո՞ւ այդ բառերը թարգմանել: Իսէր ազգագրա-
կան գիտութեան ձեռքի տակ եղած նիւթերը տուէք առանց
սրբագրութեան, այնպէս ինչպէս որ կան. նրանք առանց սրբ-
ագրութեան էլ շատ գեղեցիկ են: Երկրորդ,—երգերը չեն բա-
ժանուած ըստ գաւառների, այլ խառնիխուռը. մինչդեռ այդ
անհրաժեշտ է շատ նկատումներով: Գոնէ վերջում ցանկ լինէր
ըստ գաւառների: Երգորդ.—այբեկական ցանկը պէտք է ըստ
բովանդակութեան լինէր գոնէ: Չորրորդ. անհրաժեշտ է ցոյց
տալ թէ երգերից որոնք պարերդ են և որոնք ուղղակի
երգ ու խաղ. կամ գոնէ պարերգերի ցանկը լինէր:

Այսպիսի երգարաններ շատերն են հրատարակել հրէշա-
ւոր աղաւաղումներով, սակայն և ոչ մէկը չի արժանացել քն-
նութեան: Յուսանք, որ յետագայ հրատարակութիւնները լի-
նին անփոփոխ, առանց սրբագրութեան և լաւ ընտրողութեամբ:

Գրքոյկը հրատարակուած է լաւ թղթի վրայ, փոքրադիր, խնամքով, գինը շատ մատչելի է:

Ա. Վ. Ղ.

ՆՈՐ ՄՏԱՅՈՒԱԾ ԳՐՔԵՐ

- 1) Կ. Կոստանեանց՝ «Յակովբ Կարնեցի», տեղեկագիր վերին հայոց, յիշատակարան ժէ. դարու, Վաղարշապատ, 1903 թ., գինն է ?
- 2) Կ. Կոստանեանց՝ «Նոր ժողովածու», միջնադարեան հայոց տաղեր և ոտանաւորներ, Գ. պրակ. Վաղարշապատ, 1903. Գ. ?
- 3) Գր. ք. Պետրով՝ «Աւետարանը իբրև մեր կեանքի հիմքը», թարգմ. Հ. Քեչեկեան, Ս.-Պետերբուրգ, 1903 թ., Գ. 20 Կ.
- 4) «Լոյս», օրացոյց հանդէս 1904 թ., խմբագր. Ե. Թոփչեան, Գ. 1 Լ.
- 5) » » » » » պատի » » » » » » 50 Կ.
- 6) » » » » » փոքր » » » » » » » 20 Կ.
- 7) Хр. Кучукъ—Іоаннесовъ: «Письмо императора Іоанна Цимисхія къ армянскому царю Ашоту ІІІ», С.-Петербургъ, 1903 г. ц. ?
- 8) Յ. Եսայեան՝ «Կեանքի խորշերից», Թիֆլիս, 1903 թ., գինն է 20 Կ.
- 9) «Էպիկտետի կեանքն ու վարդապետութիւնը», թարգմ. Զաւէն վարդապետ, ս. էջմիածին, 1903 թ., Գ. 40 Կ.
- 10) Վ. Թաւարէզեան՝ «Բանաստեղծութիւններ», Թիֆլիս, 1903 թ., Գ. 50 Կ.
- 11) С. А. Меликъ-Саркисянъ: «Ферганское землетрясение 3 декабря 1902 года», Москва, 1903 г., ц. ?
- 12) Ա. Արէլեան՝ «Մկիճի հարսանիքը», պիէս 1 գործ., Բագու, 1903 թ., Գ. 20 Կ.